

Elders in dit nummer wordt ingegaan op verkeer en vervoer en dus op wegen. Een weg is echter meer dan alleen een verhard wegdek. De berm en langs wegen kunnen, mits op de juiste wijze aangelegd en onderhouden, een geschikt leefmilieu vormen voor veel planten- en diersoorten.

HET BEHEER VAN DE BERMEN

Meinte van der Velde

HET GAAT BIJ BERMEN OM EEN AANZIENLIJKE oppervlakte. De totale lengte van het wegennet buiten de bebouwde kom bedraagt in de drie noordelijke provincies ruim 12.000 kilometer. Bij een gemiddelde bermbreedte van 3-4 meter betekent dit een oppervlakte van ruim 8000 ha, die een rol kan spelen bij het behoud van flora en fauna.

Achtergronden bermbeheer

Bermen vormen de overgang tussen wegen en paden en hun omgeving. Oorspronkelijk ontstonden wegen en berm door dat bepaalde vaste routes door het terrein door mensen werden gebruikt om zich te verplaatsen. Deze 'wegen' waren oorspronkelijk onverhard. Langs deze wegen ontstonden onder invloed van het gebruik van de weg stroken met een enigszins afwijkende begroeiing: de berm. Bij moderne verkeerswegen worden berm doelbewust aangelegd om de eigenlijke wegkonstruktie te beschermen en de

verkeersveiligheid te bevorderen. Naast de wegebouwtechnische functies en de verkeerskundige functie vervullen berm ook nog enkele andere functies, zoals inpassing van de weg in het landschap, plaats voor kabels en leidingen e.d. Vanaf omstreeks 1970 krijgt ook de ecologische functie steeds meer aandacht.

Voor het in stand houden van de diverse functies van berm zijn vooral grazige vegetaties geschikt. Grazige vegetaties ontstaan als met een zekere regelmaat wordt gemaaid. Wordt dit niet gedaan dan verruigen de berm en kunnen er bomen en struiken groeien.

Grazige vegetaties vormen een relatief laagblijvend gesloten vegetatiedek. Bovendien zijn de meeste grassoorten overblijvende plantensoorten met een goed vertakt wortelstelsel, die, in tegenstelling tot de meeste ruigkruiden, ook 's winters aanwezig blijven. Deze eigenschappen van graslandvegetaties zijn voor berm van grote betekenis. De wegebouwkundige functie van de berm is gebaat bij een goed gesloten vegetatiedek met ondergronds een wijdvertakt wortelstelsel ter voorkoming van erosie. In verkeerskundig opzicht vormen grazige vegetaties eveneens een aantrekkelijke begroeiing. Immers door het relatief laagblijvende karakter van graslandvegetaties wordt het uitzicht van het ver-

keer niet belemmerd en blijft het in de berm bestaande wegmeubilair zichtbaar. In noodgevallen kunnen voertuigen in de berm uitwijken zonder op verborgen obstakels te stuiten. Een stevige, dichte zode voorkomt dat in natte perioden naast de weg geraakte voertuigen wegzakken.

Ecologische betekenis van berm

Bermen, maar ook oevers van kanalen en spoorwegtaluds, kunnen worden beschouwd als linten in het landschap die geen direkte produktiefunctie bezitten. Er vindt geen bemesting plaats en ze worden minder intensief beheerd dan de omliggende landbouwgronden. Berm kunnen dan ook een belangrijke functie vervullen voor allerlei planten- en diersoorten, die elders uit het kultuurlandschap zijn verdwenen door een te intensief gebruik van de bodem en te hoge bemesting. Als voorbeeld kunnen typische graslandplanten als veldzuring, rode klaver, scherpe boterbloem en pinksterbloem worden genoemd. Tot voor kort kwamen deze soorten nog algemeen voor in graslanden, doch zijn daaruit tegenwoordig vrijwel volledig verdwenen. In wegbermen, mits op de juiste wijze beheerd, komen deze soorten nog algemeen voor.

Behalve voor graslandplanten vormen berm

Bloemrijke berm met groot streepzaad nabij Dorkwerd

Bloemrijke berm tussen Spijk en Eemshaven met oa. wilde peen en rode klaver

men ook een groeiplaats voor oa. soorten van bosranden (nabij beplantingen), soorten van waterkanten en moerassen (langs bermsslotsen en in greppels), akkeronkruiden (op pas aangelegde bermen of vergraven plaatsen) en ruigplanten (op moeilijk te maaien plaatsen).

Door de lintvorm van bermen is het mogelijk dat planten en dieren zich via bermen verplaatsen van het ene natuurgebied naar het andere of dat vanuit bermen vestiging in nieuwe gebieden plaats vindt.

De verscheidenheid aan plantensoorten in wegbermen vormt ook de basis voor een rijk dierenleven. Op zonnige dagen kan een grote verscheidenheid aan insectensoorten op bloemrijke bermen worden waargenomen, waaronder diverse soorten dagvlinders. Insecten vormen weer voedsel voor insecteters, zowel vogels als kleine zoogdieren, die op hun beurt weer voedsel vormen voor bv. roofvogels. Torenvalken worden tegenwoordig dan ook steeds vaker foeragerend boven bermen waargenomen.

Beheer

De betekenis van bermen voor planten en dieren staat of valt met de wijze waarop de bermen worden beheerd. Een beheer gericht op het verkrijgen van gevarieerde soortenrijkere bermen moet voldoen aan de volgende voorwaarden:

- het gemaaide gewas moet worden afgevoerd
- de maaifrekventie moet zo laag mogelijk

- de maaiperiode moet worden afgestemd op de aanwezigte of te verwachten vegetatie.

Door na het maaien het maaisel af te voeren worden plantenvoedende stoffen aan de berm onttrokken, waardoor de vruchtbaarheid van de bodem vermindert. Het aandeel in de vegetatie van hoogopschietende, snelgroeiende grassen en kruiden, die het meest van een hoge vruchtbaarheid van de bodem profiteren, neemt af. Hierdoor krijgen ook trager groeiende, laagblijvende kruiden de kans zich te vestigen.

De maaifrekventie is afhankelijk van de vruchtbaarheid van de bodem. Bermen bestaande uit kleigrond en voedselrijke zandgrond moeten jaarlijks twee keer worden gemaaid. Op schrale zandbermen kan worden volstaan met één maaibeurt per jaar. Soms kan door afvoer van het maaisel de produktiviteit van een berm zodanig verminderen dat de maaifrekventie kan worden verlaagd, hetgeen een besparing in de onderhoudskosten oplevert.

Doordat niet elke plant op elk willekeurig moment maaien verdraagt, kan met het tijdstip waarop wordt gemaaid invloed worden uitgeoefend op de soortensamenstelling van de bermvegetatie. Het bepalen van het maai-tijdstip kan bijvoorbeeld worden gedaan aan de hand van plantensoorten die karakteristiek zijn voor bepaalde bermvegetaties of zeldzame plantensoorten. De ontwikkeling van dergelijke soorten wordt bevorderd door op een voor die plant gunstig tijdstip te maaien (dus niet tijdens de bloei).

Stand van zaken in Noord-Nederland

Op dit moment wordt nog slechts een beperkte oppervlakte van de bermen in Noord-Nederland beheerd volgens bovengenoemde principes. Een beheer gericht op verhoging van de natuurwaarde van bermen wordt langs de provinciale wegen in de provincie Groningen al sinds 1977 gevoerd (650 km). Ook de provincie Friesland is recent overgegaan op een dergelijke vorm van beheer langs de provinciale wegen (225 km). Andere beheerders die bij het beheer rekening houden met de natuurwaarde van bermen zijn Rijkswaterstaat en enkele gemeenten.

De provincie Groningen voert nu ruim 10 jaar een beheer gericht op een toename van de ecologische betekenis van bermen. Inmiddels zijn op de meeste bermen de resultaten van het beheer duidelijk zichtbaar. Uit een onderzoek met behulp van proefvakken blijkt dat de soortenrijkdom is toegenomen van gemiddeld 17,5 per proefvak in 1978 tot gemiddeld 22,4 per proefvak in 1986. Voornamelijk zijn die soorten toegenomen, die kenmerkend zijn voor graslanden met een lage cultuurdruk. Een afnemende produktiviteit van de berm blijkt oa. uit een afname van de vegetatiehoogte en de bedekkingsgraad van de vegetatie in de onderzochte proefvakken.

Bij het onderzoek naar de soortensamenstelling van de bermen ten behoeve van het opstellen van het beheersplan zijn langs de provinciale wegen in Groningen ca. 430 verschillende plantensoorten in bermen aangetroffen. Dit is ongeveer de helft van het totaal aantal in Groningen voorkomende wilde plantensoorten. Hieronder bevinden zich diverse plantensoorten die in Nederland minder algemeen en zeldzaam voorkomen. Het gaat daarbij om soorten als weidehavikskruid, donzige kليس, heideanjer, vrouwenmantel en paarse morgenster. Daarnaast komen vele meer algemene soorten als margriet, glad walstro, gele morgenster en pastinaak in bermen veel vaker en in veel grotere aantallen voor dan elders in het kultuurlandschap.

Hoewel bermen dus een waardevolle plaats kunnen innemen binnen de natuur, is hun eigenlijke verkeers-technische functie er vaak mee in strijd. Ze vormen immers een onderdeel van een weg. De moderne verkeerswegen zijn bepaald niet bevorderlijk voor de natuur. Een weg draagt bij aan de versnippering van het landschap, vormt voor veel diersoorten een grote barrière en is een bron van rustverstoring. ●